

A ZADALESZKI NANA BARLANGJÁBAN

Gróf Zichy Jenő 1895-ös kaukázusi expedíciójának útját végigkövetve fotógyűjteményüknek nem csak az egyes helyszíneit, de legtöbb esetben a felvételt készítő személyt is sikerült azonosítani. Számos általuk megfigyelt szokással, jelenséggel, az indoiráni ősvallás élő gyakorlatával még ma is találkozhatunk az elzárt völgyekben. Ezek közül az egyik legizgalmasabb az őszanyakultuszhoz kapcsolódó Zadaleszki Nana ünnepe.

A Kaukázus számos, az európai őstörténetet is meghatározó mítosz kiindulópontja. Az indoiráni ősvallást és társadalmat tükröző Nart-eposzok motívumai Arthur király lovagjai, a germán és a skandináv népek mondavilágában ugyanúgy megtalálhatók, mint a finnek Kalevalájában vagy az etruszk hagyományokban. Az Európát és Ázsiát elválasztó hegység északi oldalának szűk bejáratú völgyeiben már a kőkor végétől kezdve a sztyeppe népek újabb és újabb hullámai elől menekülő törzsek húzódtak meg, a sík részeken pedig egymást váltották a hódítók. Így alakult ki az a rendkívül vegyes összetételű népesség, amely a területet ma jellemzi, s amely annyi konfliktust okoz még napjainkban is. Ez a sokrétű történeti és etnikai háttér azonban páratlan lehetőséget kínál a kutatók számára.

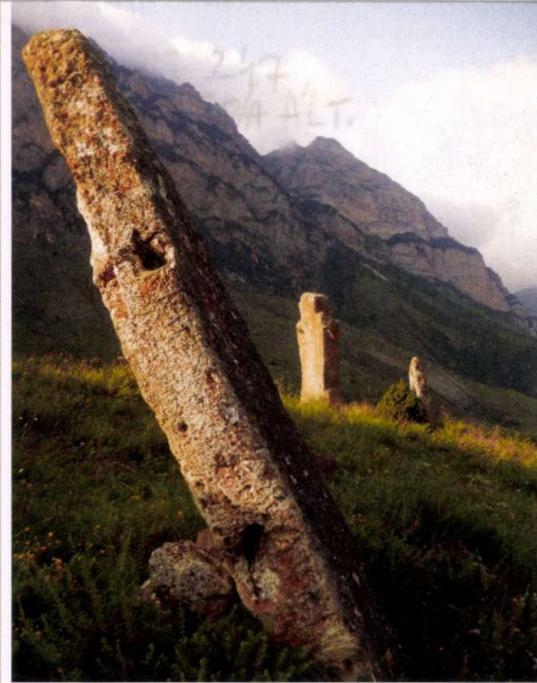
Élő történelem

A mai Észak-Oszétia-Alánia Köztársaság területén a szarmata és alán törzsek ivadékaik máig szinte változatlanul őrzik több ezer éves szokásaikat és nyelvüket. Itt élő, megszólaló, megkérdőzhető napi gyakorlat az, ami nálunk sokszor csak az ásatásokon előkerülő holt tárgyakban fogható meg. De nem csak a régészeti leletek értelmezése, hanem a hazai jászok története, mentalitása is sokkal jobban megismerhető és megérthető ebben a közegben. Ez a népcsoport a tatárok elől menekült a XIII. században nyugatra, és egy részük Magyarországon telepedett le. A falvaikat feltáró Selmeczi László ásatásai és megőrzött hagyományaik egyaránt arra mutatnak, hogy állatállományuk jelentős, földművelésük fejlett volt. Egy 1422-ben Budán keltezett oklevél hátuljára írt, és csak 1957-ben előkerült legkorábbi nyelvemlékük szerint a jászok az oszétek digor nyelvjárását beszélték, amit Oszétia öt fővölgyének már csak egyikében ismernek, a többiben az iront beszélnek. A mai, a hegyek lábánál fekvő Digor települést az Urszdon folyó partján csak 1852-ben telepítették be újra, így ásatások híján itt csak a földrajzi környezet nyújt támpontot a jászok egykori életének megismeréséhez. Jól látható, hogy ez a hasonló fekvésű iron részeknél pár fokkal melegebb mikroklimájú, teljesen sík és néhol kisé hullámosabb domborzatú terület teljesen a mi Jászságunkhoz hasonló. Növényzetében és állatvilágában is alig van eltérés, ugyanazokat a terményeket lehet látni a szántókon, zöldegeket, gyümölcsöket a kertekben, de még a mezőkön is hasonló virágok virítanak. A középkori betelepülőink számára valószínűleg a hely kiválasztásánál az ismerős táj – ahol a megszokott életformát is folytatni lehetett – jelentős szerepet játszott. Ettől jelentősen eltér az a terület – mai nevén Digor-szoros –, ahova a helyben maradók behúzódtak. Mint a többi völgnél, a bejárat sziklafalát itt is csak egy szűk kanyon töri át. A keskeny, gyakran lavinák és kőomlások által rongált út a sziklafalba vájva kanyarog a zúgva rohanó Uruh folyó felett. A régi kis híd csak pár méter hosszú, de 85 méter magas van, másutt pedig a hiányos, korhadt, a léptek alatt is recsegő, ropogó deszkák intenek óvatosságra. Mielőtt véget érne a

szoros, a sziklafalról fakadó forrásnál egy kis kápolnaszerű épület foglal helyet, amelynek falán tábla hívja fel a figyelmet arra, hogy – szokásaik szerint – a szent helyre csak férfiak léphetnek be, akik ott mondják el ősi imáikat. Ehhez elmaradhatatlan kellék a három egymásra helyezett töltött lepény, a pirog, és a vodka vagy annak helyi változata, az arak. A hatalmas kihelyezett perselybe mindenki legalább három fém pénzt dob, a valamivel arrébb lévő, az útrakelőket is védelmező Uasztüdzsi szobra előtt elhaladva pedig keresztet vetnek. A kereszténységben Szent Györggyel azonosított, az égi- és a földi halandók világát összekötő lovas védelmező erejére itt különösen szükség van, hiszen ebben a völgyben az aszfaltozott út csak az elmúlt évben készült el, de máris számos helyen megrepedt, leszakadt. A többinél is keskenyebb, sziklásabb, mintegy 40 kilométer hosszú völgy oldalát és végét hóhatár fölé emelkedő hegyek és gleccserek zárják le. Növényzet, élet szinte csak a folyó mentén, a sokszor függőleges sziklafalak alatti lejtőkön és kisebb teraszokon van. Ezek egy része emberi kéz munkája, még a bronzkorban, a Koban-kultúra idején alakították ki őket. A mintegy három ezer éves településüket, temetőjüket Alexander Mosinski vezetésével már 34 éve kutatják. Ebben az évben éppen egy egészen különleges bronzöntőműhelyt tártak fel, ahol a kövek-
ből és agyagból épített kohó szélében még az öntőformák rögzítésére, előmelegítésére szolgáló kis bemélyedések is megmaradtak.

A megmentő ősanja ünnepe

A szűkebb és a tágabb környezet is rendkívül gazdag régészeti és műemléki látnivalókban. Ritka egységben megőrződött emlékei a múltnak a dombtetőn álló hatalmas kőoszlopok, a sztélék, ahogy valószínűleg a bronzkortól a falu öregjeinek egykori tanácskozhelyét, a nihászt kerítő kötömbök és a közepén lévő lapos asztalt körbevevő kisebb ülkék is. Valamivel magasabban Lezgor és Donifarsz inkább már műemléki látnivalókkal szolgál, ahol a középkori vár, lakótornyok és a halottak városán kívül egy régi alán katakombát is megnézhetünk. Nem csoda, hogy ebben a környezetben az újabb lele-

tek ismét megerősítették azt a szándékot, hogy a mintegy három ezer éve szinte folyamatosan lakott régészeti helyszíneket felvetessék a világörökségi listára. Azonban a szemben lévő oldalon megbúvó kis falu, Zadaleszk ünnepe évezredek óta az ősanja szinte változatlan formában megtartott szertartásának megőrzése és védelme még ennél is fontosabb lenne.

A helyiek szerint az 1200-as évekig nyúlik vissza Nana tisztelete, aki a síkságon pusztító Aranyhorda csapatai elől a jól védhető szoros egyik barlangjába menekített 31 gyereket. Azok felnőve összeházasodtak és benépesítették a völgyet, hálás utódaik minden évben augusztus első vasárnapján emlékeznek Nanára, az ősanjára. Tiszteletének gyökerei azonban nyilvánvalóan az emlékezettel átfogható századoknál is régebbi időből erednek. Az ünnepek többsége a férfiakhoz köthető, de ez kifejezetten a nőkről, lányokról szól. Három kiválasztott család készíti elő az ételeket, főzi az ünnepi sört és a pálinkánál valamivel gyengébb arakot. A lakomára az egész falut meghívják – ma már messze földről is sokan eljönnek. A tűzhely láncát a kisgyermek homlokához érintve kivételesen a kiválasztott idős nő, a Nana áldja meg az abban az évben született lányokat, az új menyasszonyokat, valamint az elé vitt ételeket, italokat is. Ezt máskor – például az iráni népeknél az egyik legfontosabb, a szénakaszálás ünnepén – csak a kiválasztott férfi

teheti meg. Az utcán felállított sátrakban tartott lakomán – igaz, külön asztaloknál – de részt vehetnek a nők és a gyerekek is, ami egyébként csak a családfők kiváltsága. A lakomát mindig az asztalfőre ültetett legidősebb ember, a tamadan és két segítője irányítja a szigorú rendben elmondott imák és tósztok hosszú sorával, ahol még az asztalon lévő ételeknek, italoknak is meghatározott jelentése, rituális szerepe van. A teljességet jelképező három pirog mellé az asztalfőre a fejet, a nyakat és a farkat tálalják, a fiatalabbak elé pedig a lábat és bordát helyezik. Ma is pontosan úgy, ahogy az a bronzkori hagyományokat megőrzött Nart-eposzokban olvasható: „Mától fogva legyen az a szokás, hogy a legidősebbet a házban egy fejjel tiszteljük meg! Legyen ő a fejhez hasonlóan értélemmel megáldott! A nyelv pedig azt jelképezi, oktassa nyelvvel a fiatalokat, maradjon a nevelőjük, hogy megfogadassák minden szavát...”

A levágott jobb fül a kiválasztott fiatalnak jár, természetesen egy hörpintéssel felhajtott arak és a megfelelő áldás kíséretében: „Légy éber! Idejében meghalld a fenyegető veszedelmet, s felkészülten várd, ha rád köszönt! Légy méltó arra, hogy az ifjúság legjobbjai példaképpül válasszanak, mindig válaszolj a kérdéseikre! A veled egykorúak között terjedjen szabadon a jeles cselekedetied

híre, s a hátad mögött az emberek dicséretnek a bátorságodért!” (Kovács J. Béla fordítása)

Évezredek hagyományok

A falu szentélye abban a barlangban van, ahová a hagyomány szerint Nana a gyermekekkel behúzódott. Más alkalmakkor ott van a lakoma, egyébként csak a legelszántabbak zárandokolnak el oda. A sziklafal közepén lévő üreg lentről megközelíthetetlennek tűnik, a csapás csak a szirt lábánál lévő kis tisztásig vezet. Ott vérnyomok és egy tuskó árulkodik arról, hogy a lakomához kiválasztott és szalagokkal, fa billogokkal jelölt, akkortól szent és sérthetetlen állatokat

eddig vezetik saját lábukon, ez a rituális vágás helyszíne. Innen már csak egy alig látható kis ösvényen lehet felmászni a barlangoz. Ott a kis kiugró teraszon vannak a hatalmas üstök, amelyekben a bikákat, juhokat főzik. A fejet és a lábakat mindig perzselik, bőrsőtől főzik, azonban az állat testét megnyúzzák és úgy darabolják fel. A barlang bejárata mellé állítva láthatók a hússzedő kampók, villák, szűrőkanalak, beljebb pedig a felhalmozott ivószaruk sokasága. A bejáratától balra a lakoma hosszú asztala van, végében a tamadan székevel, mögötte áldozati állatok felaggatott szalagjai és a fa billogok, láncok, bika és kos, tur koponyák díszítik a háttérrel. A barlang hátsó bejáratát az évszázadok alatt felhalmozott koponyák

torlaszolják el. A főágon keresztbefutó gerendákon pedig a sikeres vadászatok töménytelen mennyiségű szarvasagancsai fedik a termet. Középen, mint egy oltár, a leásott oszlopra kötözött szarvas koponya agancsai között Szent György, alatta Zadaleszki Nana képe függ. A mai ember számára mintegy bizonyítva: nem csak évszázadok, de évezredek át is meg lehet őrizni az ősi hagyományokat. Ohatatlannul is esziünkbe juttatva, hogy a kereszténységben Szent László és Nagybaldogasszony kultusza mögött hasonló keleti, pogány kori hagyományok rejtőzhetnek.

SZABÓ GÉZA